

Vallasta, väkivallasta, sananvallasta ja vähän muustakin

MIKKO PUHAKKA

Professori

Kansantaloustieteen valtakunnallinen jatkokoulutusohjelma
Helsingin yliopisto

Heikki Ylikangas. *Väkivallasta sanan valtaan. Suomalaista menneisyyttä keskiajalta nykypäiviin*. WSOY, Juva 1999.

Olen pitänyt niistä historiantutkija Heikki Ylikankaan kirjoittamista teksteistä, jotka olen luenut. Hänen tapansa argumentoida on taloustieteilijälle tutunomaista ja sitä on helppo seurata. Hän ei argumenteissaan vetoa suurmiehiin, kansalliseen kohtaloon ja muihin sen tapaisiin selityksiin. Hän vetoaa tiettyjen etupiirien ja taloudenpitäjien rationaliteettiin. Tämä on luonnollista, kun ottaa huomioon Ylikankaan pääkiinnostuskohteen. Kirjansa *Mennyt* meissä (1990) esipuheessa hän toteaa: »Minun kiinnostukseni kohteet on katettavissa tarvittaessa melko tiiviisti (ei tosin täysin) yhdellä ainoalla sanalla: valta.»

Käsillä olevassa kirjassa on puhtaasti talouden perustuvia selityksiä monille tapahtumille ja ilmiöille. Pohtiessaan kirjansa kolmannessa

luvussa Itä- ja Länsi-Suomen välissä olevaa historiallista kulttuurirajaa, hän päätyy kytkemään tämän eron talous- ja elinkeinorakenteen poikkeavuuksiin kyseisillä alueilla. Alkeellinen markkinatalous ja kansainvälinen kauppa tulivat ensin länsirannikolle ja paljon myöhemmin sisämaahan. Peltoalat olivat länsiosissa suurempia ja kaskiviljely oli yleisempää maan itäosissa. Ylikankaan mukaan talousmies C.C. Böcker selitti havaitsemaansa keskisuomalaisten flegmaattisuutta »kaskenpoltolla, joka sallii toimettoman joutenolon koko talvikauden ajan» (s. 140).

Kirjansa ensimmäisessä luvussa Ylikangas raportoi henkirikosten pitkän ajan kehitystrendejä monista Euroopan maista. Esimerkiksi Ruotsissa henkirikosten määrä laski huomattavasti 1400-luvun lopulta 1700-luvun alkupuolelle.¹ Sen jälkeen luvut ovat siellä pysyneet lähes vakioina nykyaikaan saakka. Suomi poikke-

¹ Hän mittasi henkirikosten määrää 100 000 asukasta kohti vuodessa.

si Ruotsista siinä, että sama lasku tapahtui meillä aina 1700-luvun puoleen väliin asti, mutta siitä lähtien henkirikosten lukumäärä alkoi Suomessa nousta. Nousua kesti aina 1930-luvun loppulle asti. Tätä ruotsalaisesta kehityksestä poikkeavaa suomalaista trendiä ei Ylikankaan mukaan ole vielä pystytty selittämään.

Ylikangas tuo esille mielenkiintoista tietoa ratkaistaessa henkirikosten seuraamuksia. Vielä 1500-luvulla, ennen kuin oikeusolot olivat kovinkaan kehittyneet, henkirikokset voitiin sovitaa siten, että asianomistajat saivat korvauksen rikoksen tekijältä, joka joutui myös maksamaan teostaan sakon. Itse asiassa osapuolet ratkaisivat asian keskenään yksityisenä sopimuksena. Korvaus saattoi olla niin suuri, että se vei jopa puolet rikoksenteikijän tai hänen vanhempiensa omaisuudesta. Ilmeisesti tarkoituksena, kuten Ylikangaskin huomauttaa (s. 43), oli saattaa surmatun omaiset siihen taloudelliseen asemaan, johon he olisivat päässeet, jos surmatun elämä olisi jatkunut. Nämä olivat seuraamukset surmaajalle. Hän ei menettänyt henkeään eikä vapauttaan. Kuolemanrangaistuksia alettiin tuomita vasta 1620-luvulta lähtien.

Varallisuus oikeuksien määrittely on tärkeätä toimivalle yhteiskunnalle.² Mm. väkivalta rehoittaa vapaammin yhteiskunnissa, joissa nuo oikeudet on huonosti määritetty. Kun oikeusolot kehittyivät, omistuskiistat ratkaistiin turvautumalla lakiin eikä väkivaltaan. Väkivallan vähentyminen ja varallisuus oikeudellisten kiistojen lisääntyminen kulkivat käsi kädessä.

² Englanninkielinen termi on »property rights», jonka taloustieteilijät suomentavat omistusoikeuksiksi. Oikeustieteilijät käyttävät termiä varallisuus oikeus, joka kattaa velvoite- ja esineoikeuden. Omistusoikeus kuuluu esineoikeuteen. Erottelusta tarkemmin ks. Timonen (1996), s. 104–105.

Vuonna 1993 Heikki Ylikangas julkaisi sisällissotamme yhtä ratkaisevaa taistelua luotavaan teoksen *Tie Tampereelle*, joka herätti huomattavan intohimoista kiinnostusta Ylikankaan syntymämaakunnassa Etelä-Pohjanmaalla. Ilmeisesti näitä intohimoja herätti Ylikankaan pätevästi dokumentoitu käsitys siitä, että suurin osa pohjalaisista lähti alunperin sotaan venäläisiä vastaan (vapaussota!) eivätkä pohjalaiset lähteneet »puolustamaan kansanvaltaa ja yhteiskuntajärjestystä nuorisoseura- ja herätysliikkeiden, kansakoulun, Alkion, Ilkan ja Vaasan kylvämiä aatteiden innostamana», käyttäkseni erään Ilkassa keskusteluun osallistuneen kommentaattorin sanoja.³

Käsillä olevan teoksensa viidennessä luvussa Ylikangas käy muun ohella läpi kirjansa saama vastaanottoa syntymämaakunnassaan. Seinäjoella ilmestyvässä maakunnan toisessa valtaliedessä, Ilkassa, ruodittiin Ylikankaan teosta noin viisi vuotta. Tämä luku on ainakin tutkijan näkökulmasta jopa osittain kauhukertomus, jossa huomattavan ansioitunut tutkija joutuu maallikkomielipiteiden täydellisesti jyräämäksi. Ylikankaan argumentointi Tie Tampereelle -teoksessaan ei näyttänyt miellyttävän monia eteläpohjalaisia piirejä. Ilkka vyörytti taistelutantereelle suuren joukon amatöörimäisiä historian»tutkijoita», jotka »osoittivat» Ylikankaan joutuneen analyysissään todella pahasti harhateille. Eräskin heistä totesi: »Ei professorin historian tutkimus sen kummempaa ole kuin toisten juttujen kopiointia valtion kustannuksella ja lähes ilmaisella opiskelijatyövoimalla.»⁴

³ Tämä lainaus on Ylikankaan teoksen sivulta 190, ja se on alunperin esitetty eräässä kirjoituksessa Ilkka-lehdessä 23.11.1993.

⁴ Tämä lainaus on Ylikankaan teoksen sivulta 192, ja se on alunperin esitetty eräässä kirjoituksessa Ilkka-lehdessä 8.3.1994.

Suurin osa Ilkassa esitetystä kritiikistä ei ollut asiallista vaan ulottui Ylikankaan henkilöön asti. Jopa Ylikankaan äidin isän toiminnasta vuosisadan alkupuolella haettiin motiiveja Tie Tampereelle -kirjan kirjoittamiseen.

Osaksi varmaankin Ilkka-lehdessä saamansa kohtelun siivittämänä Ylikangas pohdiskelee kirjansa viimeisessä luvussa sananvapauden olemusta. Onko kyseessä toimittajan vai kansalaisen sananvapaus? Hän on sitä mieltä, että tällä hetkellä Suomessa vallitsee ennen kaikkea toimittajan sananvapaus.⁵ Yhtenä ratkaisuna asiantilojen parantamiseksi Ylikangas ehdottaa nopeaan päätökseen pystyvää sananvapausvaltuutetun tehtävän perustamista mm. sen vuoksi, että Julkisen sanan neuvosto mielletään toimittajien etujärjestöksi ja se toimii liian hitaasti. En ole itse vakuuttunut, että tällaisen uuden viranomaisinstanssin perustaminen on paras tai edes hyvä ratkaisu tähän ongelmaan. Parempi tapa saattaisi olla kehittää Julkisen sanan neuvostoa paremmin toimivaan suuntaan.

Käsitellessään sisällissotaamme luvussa viisi Ylikangas tuo esille yhden mielenkiintoisen detaljin sisällissodan rintamalinjasta. Nimittäin raja punaisen ja valkoisen Suomen välillä (karkeasti sanoen Etelä-Suomi vs. muu Suomi) oli lähes sama kuin oli ollut raja, jolla torjuttiin nuijamiehet sodassa 1596–1597 ja jonka eteläpuolella säätykansan suhtautui nopeasti venäläisiin miehittäjiin 1808–1809. Merkillisintä nykyajan näkökulmasta on kuitenkin, että lähes sama linja erotti Suomen kahtia suhtautumisessa Euroopan unioniin kansanäänestyksessä 1994: eteläpuo-

⁵ Kirjan viidennessä luvusta käy ilmi (s. 186), että ainakin joitakin Ylikangasta tukevia Ilkkaan lähetettyjä kirjoituksia ei päätoimittaja suostunut julkaisemaan. Samoin kävi Ylikankaan omille vastineille joillakin muilla foorumeilla Tie Tampereelle -teoksesta keskusteltaessa, alaviite 1008, s. 361.

lella suhtauduttiin nopeasti unioniin ja pohjoispuolella oltiin tiukasti sitä vastaan.

Ylikankaan pohdiskelu suometumisesta kirjansa seitsemännessä luvussa antaa ilmiölle historiallisen perspektiivin. Suomen historiassa on aikaisemminkin Ylikankaan mukaan ollut »suomettuneita kekkosia»: fennomaanit 1800-luvulla ja Klaus *Fleming* 1500-luvun lopulla. Semmoinenpa on suurvallan varjossa elävän pienen maan kohtalo. Ylikankaan selitys suomettukselle on mahdollista tulkita ja selittää ekonomistille tutuin käsittein ja menetelmin. Suomettumisen voi nimittäin yhdellä tavalla selittää peliteoreettisen mallin avulla. Toimme yhdessä Pertti *Haaparannan* kanssa oman vaatimattoman panoksemme suomettumiskeskusteluun rakentamalla mallin, jossa suomettumisen-tyyppinen ilmiö voidaan nähdä pelin tasapainona.⁶ Malli perustui ideaan, jossa »UKK:lla» oli Neuvostoliiton aikeista parempi informaatio kuin muilla, jolloin hän pystyi käyttämään hallussaan ollutta informaatiota strategisesti hyväkseen.

Kirjansa muissa luvuissa Ylikangas käsittelee nuijasodan syitä, Suomen autonomiaa ja Suomen kieltäytymistä lännen avusta toisessa maailmansodassa. Nuijasotaa Ylikangas on pohtinut aiemminkin monissa yhteyksissä (mm. Ylikangas, 1996). Sodan tärkeimpänä syynä Ylikangas pitää talonpoikien halua puolustaa vapauttaan ja varallisuuttaan. Ylikankaan käsityksiä autonomiamme ajasta lienee mielenkiintoista verrata esimerkiksi Klingen (1997) tulkintoihin. Jätän vertailun kunkin tämän kirjakatsauksen lukijan omaksi iloksi. Helmikuun alussa vuonna 1940 Suomelle oli tarjolla apua Ranskalta ja Englannilta. Miksi Suomi ei tätä

⁶ Mallimme (Haaparanta ja Puhakka, 1997) saama vastaanotto ainakin joidenkin suomalaisten politiikan tutkijoiden keskuudessa oli tyly.

tarjottua »ässää» käyttänyt. Ylikangas päätyy tulkintaan, jonka mukaan Suomen poliittinen johto uskoi loppujen lopuksi suursodan voittajaksi Saksan. Turvautuessaan lännen apuun Suomen tilanne olisi sodan jälkeen Saksan voitettua ollut huono.⁷

Heikki Ylikankaan teos on miellyttävä lukea. Se on hyvin kirjoitettu ja taloustieteilijän on helppo seurata suurinta osaa hänen argumentoinnistaan. Ehkäpä kirjan puutteena on »punaisen langan» puute. Se on joukko artikkeleita, jotka liittyvät yhteen vain löyhästi. Tosin Ylikankaan tärkein kiinnostuksen kohde, valta, pilkahtelee esiin kirjassa paikassa jos toisessakin.

⁷ Mielenkiintoisena yksityiskohtana luvussa tulee esille se, että kevään 1940 keskusteluissa sotilasjohtajamme kannattivat länsiapua poliittisin perustein ja poliittiset johtajat torjuivat sen sotilaallisin perustein.

Kirjallisuus

- Haaparanta, P. ja M. Puhakka (1997): Suometumisesta. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 93, 21–31.
- Klinge, M. (1997): *Keisarin Suomi*. Schildts. Helsinki.
- Timonen, P. (toim.) (1996): *Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään. Nide 1. Yksityisoikeus*. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki
- Ylikangas, H. (1986): *Mennyt meissä. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi*. WSOY. Porvoo.
- Ylikangas, H. (1993): *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista tapahtumista Suomen sisällissodassa*. WSOY. Porvoo.
- Ylikangas, H. (1986): *Nuijasota*. 3. Uudistettu painos. Otava. Keuruu.